

Bevezetés a lágy számítás módszereibe

Fuzzy logika
Fuzzy irányítási rendszerek

Werner Ágnes

Villamosmérnöki és Információs Rendszerek Tanszék

e-mail: werner.agnes@virt.uni-pannon.hu

Felépítés

1. **Szabálybázis:** ez a modell "*Ha a bemenet A , akkor a kimenet B* " típusú szabályokból áll (A és B fuzzy halmazok)
2. **illeszkedési mértéket meghatározó egység:** a szabálybázis *antecedens* elemeit hasonlítja össze az aktuális megfigyelés függvényével vagy konkrét értékével, és a tüzelő szabályoknál meghatároz egy 0 és 1 közötti fuzzy illeszkedési mértéket
3. **következtető gép:** az illeszkedési mérték meghatározása után a kapott súlyokat valamilyen módon a fuzzy szabálybázisban található tüzelő szabályok *konzekvenseivel* általában egy konjunkció segítségével kombinálja
4. **defuzzifikáló egység:** valamilyen módon a kapott fuzzy tagsági függvény legjellemzőbb, valamilyen értelemben vett középértékét választja ki

A szabálybázis szerkezete

A tudásbázis analízise

Információt gyűjthetünk több féle képpen:

- **közvetlen eljárás:** nyelvi szabályok
- bizonyos ideig **megfigyeljük az operátor munkáját** irányítás közben
- **metaszabálybázis** alkalmazása

A fuzzy szabálybázis alkotói **természetes nyelvi** vagy közvetlenül **fuzzy szabályokkal** kifejezett szabályok:

$R : \text{Ha } x = A \text{ akkor } y = B$

$x \in X$ a bemeneti változó, $y \in Y$ a kimeneti változó vagy következtetés

X és Y rendre a bemeneti és kimeneti változók alaphalmaza

A és B nyelvi változók

A az R szabály antecedense (előzménye)

B az R szabály konzekvense (következménye)

Ha a szabályban szereplő nyelvi változók fuzzy halmazok, akkor **fuzzy szabályról** beszélünk.

Közlekedési lámpa

- szabály: "Ha a forgalom erős északi irányból, akkor a lámpa legyen hosszabb ideig zöld."
- x bemenet = északi irányú forgalom
- y kimenet = mi a teendő a zöld lámpával
- A = erős forgalom (fuzzy halmaz)
- B = hosszabb ideig legyen zöld (fuzzy halmaz)

Több dimenziós szabályok

a rendszernek n bemenete és m kimenete van

R_i : Ha $\underline{x} = \underline{A}_i$ akkor $\underline{y} = \underline{B}_i$ alakú

ahol $\underline{x} = \langle x_1, \dots, x_n \rangle$ a bemeneti értékek vektora $x_j \in X_j$,
 $X = X_1 \times \dots \times X_n$ az alaphalmaz

$\underline{A}_i = \langle A_{1i}, \dots, A_{ni} \rangle$ az antecedens halmazok vektora, $\underline{A}_i \in X$

$\underline{y} = \langle y_1, \dots, y_m \rangle$ a kimeneti változók vektora $y_i \in Y_i$

$Y = Y_1 \times \dots \times Y_m$ a kimeneti változók alaphalmaza

$\underline{B}_i = \langle B_{1i}, \dots, B_{mi} \rangle$ a konzekvens halmazok vektora, $\underline{B}_i \in Y$ és
 $i \in [1, r]$, ahol r a szabályok száma

Több dimenziós szabályok

A szabály felírható:

R_i : Ha $x_1 = A_{1,i}$ és ... és $x_n = A_{n,i}$ akkor $\underline{y} = \underline{B}_i$

A kimenő változók értékei függetlenek egymástól:

$R_i \rightarrow \{R_{1,i}, \dots, R_{m,i}\}$ ahol

$R_{1,i}$: Ha $x_1 = A_{1,i}$ és ... és $x_n = A_{n,i}$ akkor $y_1 = B_{1,i}$

⋮

$R_{m,i}$: Ha $x_1 = A_{1,i}$ és ... és $x_n = A_{n,i}$ akkor $y_m = B_{m,i}$

A szabályok ábrázolása fuzzy relációkkal

A konjunkció alapú modell az egyes szabályokat adatpárokként kezeli.

Az R_i **fuzzy szabály-reláció** az $X \times Y$ Descartes-szorzáttéren értelmezett **fuzzy halmaz**, amely az

$$R_i(x, y) : \mu_{R_i(x,y)}(x, y) = t(A_i(x), B_i(y)), \quad (x, y) \in X \times Y,$$

ahol t egy tetszőleges t -norma

Zadeh-féle t -norma:

$$\mu_{R_i(x,y)}(x, y) = \min(A_i(x), B_i(y))$$

R fuzzy szabálybázis-reláció:

$$R = \bigcap_{i=1}^r R_i$$

Ha a Zadeh-féle uniót használjuk t -konormaként, akkor a teljes

$$R \text{ relációt } \mu_{R(x,y)}(x, y) = \max_{i=1}^r (\mu_{R_i(x,y)}(x, y)) = \max_{i=1}^r (\min(A_i(x), B_i(y)))$$

alakban írhatjuk fel.

Nyelvi változó

- Értékei természetes (vagy mesterséges) nyelvi szavak vagy kifejezések lehetnek
- Fuzzy halmazokkal adhatjuk meg
- Az információ egységeknél minden dimenzióban nyelvi változók értékei felelnek meg
- A nyelvi változók értékei felosztják, részlegesen lefedik a változóhoz tartozó alaphalmazt
- Feltételek a bemeneti nyelvi változókhoz tartozó fuzzy halmazokra:
  - Együttesen fedjék le az alaphalmazt: $\forall x \in X, \exists i \in [1, n] : A_i(x) \geq \epsilon \quad \epsilon > 0$
az X lefedettségének a mértéke
    - Az $A = \{A_1, \dots, A_n\}$ fuzzy halmazcsaládot az X alaphalmaz **fuzzy partíciójának** nevezzük
    - Ha az A_i halmazok tagsági értékének összege $\forall x$ alaphalmazbeli elemre vonatkozóan 1, akkor az A halmazcsalád ún. **Ruspini-partíció**t alkot:
$$\sum_{i=1}^n A_i(x) = 1, \forall x \in X$$
  - Megfelelő alaphalmaz kiválasztása
  - Az alaphalmaz skálázását úgy kell megoldani, hogy kis számú fuzzy halmazzal lefedhető legyen

Mamdani-féle fuzzy irányítási rendszerek

- *Zadeh javaslata*: a modellt $\langle X \times Y, \mu_R \rangle$ formában fuzzy relációként interpretáljuk, ahol $\mu_R : X \times Y \rightarrow [0, 1]$
- A megfigyelés ekvivalencia relációként fogalmazható meg: $A^* : X \times X \rightarrow [0, 1]$
- Lehetővé válik a következtetés fuzzy kompozícióként való előállítás: $B^* = A^* \circ R$
- *Mamdani javaslata* a nagy számításigény miatt: több dimenziós X bemenet esetén nem magán az R reláción, hanem annak projekcióin működő algoritmust használ
- A következtető algoritmus **1. lépése**: az **aktuális megfigyelés** (bemeneti értékek) és a **szabályok** antecedenseinek **illesztése**

Mamdani-féle fuzzy irányítási rendszerek

2. lépés: illeszkedés mértékének meghatározása $\implies$ az egyes szabályok milyen mértékben játszanak szerepet a konklúzió megalkotásában

Legyen az $\underline{A}^* \in X_1 \times \dots \times X_n$ az n dimenziós megfigyelésvektor az r szabály:

R_i : Ha $x_1 = A_{1,i}$ és ... és $x_n = A_{n,i}$ akkor $\underline{y} = \underline{B}_i$ alakú az illeszkedés mértéke a j -edik dimenzióban $j \in [1, n]$ a $w_{j,i} = \max_{x_j} \{ \min \{ A_j^*(x_j), A_{j,i}(x_j) \} \}$ **súlyfaktor**

3. lépés: az R_i szabály alkalmazhatósága a súlyfaktorok minimumaként határozható meg

$$w_i = \min_{j=1}^n w_{j,i}$$

4. lépés: $B_i^* = \min(w_i, B_i(y))$

5. lépés: összesített következtetés

$$B^* = \cup_{i=1}^r B_i^* \text{ azaz } B^*(y) = \max_{i=1}^r B_i^*(y)$$

Mamdani-féle fuzzy irányítási rendszerek

Figyeljük meg a módszerben a fuzzy relációk megjelenését. A szabálybázis reláció

$$R(x_1, \dots, x_n, y) = \max_{i=1}^r \{ \min_{x,y} \{ A_{1,i}(x_1), \dots, A_{n,i}(x_n), B_i(y) \} \}$$

$R(\underline{x}, y) = \max_{i=1}^r \{ \min_{\underline{x},y} \{ A_i(\underline{x}), B_i(y) \} \}$ alakban írható fel.

A következőt kapjuk:

$$w_{j,i} = \max_{x_j} \{ \min_{x_j} \{ A_j^*(x_j), A_{j,i}(x_j) \} \}$$

$$\begin{aligned} w_i &= \min_j \{ \max_{x_j} \{ \min_{x_j} \{ A_j^*(x_j), A_{j,i}(x_j) \} \} \} = \\ &= \max_{x_j, j} \{ \min_j \{ \min_{x_j} \{ A_j^*(x_j), A_{j,i}(x_j) \} \} \} = \\ &= \max_{\underline{x}} \{ \min_{\underline{x}} \{ A^*(\underline{x}), A_i(\underline{x}) \} \} \end{aligned}$$

Mamdani-féle fuzzy irányítási rendszerek

$$\begin{aligned} B_i^*(y) &= \min_y \{ B_i(y), \max_x \{ \min_x \{ A^*(x), A_i(x) \} \} \} \\ &= \max_x \{ \min_y \{ B_i(y), \min_x \{ A^*(x), A_i(x) \} \} \} \\ &= \max_x \{ \min_{x,y} \{ B_i(y), A^*(x), A_i(x) \} \} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} B^*(y) &= \max_{i=1}^r \{ \max_x \{ \min_{x,y} \{ B_i(y), A^*(x), A_i(x) \} \} \} \\ &= \max_x \{ \max_{i=1}^r \{ \min_{x,y} \{ A^*(x), \min_{x,y} \{ A_i(x), B_i(y) \} \} \} \} \\ &= \max_x \{ \min_{x,y} \{ A^*(x), \max_{i=1}^r \min_{x,y} \{ A_i(x), B_i(y) \} \} \} \end{aligned}$$

$$B^*(y) = \max_x \{ \min_{x,y} \{ A^*(x), R(x, y) \} \}$$

A Mamdani-módszer következtetési algoritmus által előállított konklúzió a **megfigyelés és a szabálybázis reláció max-min kompozíciója**:

$$B^* = A^* \circ R$$

Kompozíciós következtetési eljárás

Defuzzifikációs módszerek

- A következtetési algoritmus eredményül fuzzy halmazt ad.
- **Defuzzifikálás:** a fuzzy konklúzióból ki kell választani egy konkrét értéket, amely az adott fuzzy halmazt a legjobban jellemzi.
  1. Súlypont módszer (COG)
  2. Geometriai középpont módszer (COA)
  3. Maximumok közepe módszer (MOM)
  4. Középső maximum módszer (COM)

Súlypont módszer (COG)

A módszer alkalmazásának előfeltétele, hogy a B^* tartója intervallum legyen, valamint a

$MAX(B^*) = \{y \in \text{supp}(B^*) \mid \forall y' \in \text{supp}(B^*) : B^*(y') \leq B^*(y)\}$ halmaz nem üres és Borel-mérhető legyen.

$$y_i^* = \frac{\int_{y \in \text{supp}(B_i^*)} B_i^*(y) y dy}{\int_{y \in \text{supp}(B_i^*)} B_i^*(y) dy}$$

$$w_i^* = \int_{y \in \text{supp}(B_i^*)} B_i^*(y) dy$$

$$y_{COG} = \frac{\sum_{i=1}^r (y_i^* w_i^*)}{\sum_{i=1}^r w_i^*} \quad w_i \text{ a súlyozási faktor}$$

y_i^* a B_i^* részkonklúzió súlypontja

Geometriai középpont módszer (COA)

A defuzzifikált érték:

$$y_{COA} = \frac{\int_{y \in B^*} B^*(y)y dy}{\int_{y \in B^*} B^*(y) dy}$$

Diszkrét kimenet esetén, ha a B^* konklúzió az $\{y_1, \dots, y_m\}$ halmazon van definiálva

$$y_{COA} = \frac{\sum_{i=1}^m B^*(y_i)y_i}{\sum_{i=1}^m B^*(y_i)}$$

Maximumok közepe módszer (MOM)

A defuzzifikált érték a

$$MAX(B^*) = \{y \in \text{supp}(B^*) \mid \forall y' \in \text{supp}(B^*) : B^*(y') \leq B^*(y)\}$$

halmaz középvértéke:

$$y_{MOM} = \frac{\int_{y \in MAX(B^*)} y dy}{\int_{y \in MAX(B^*)} dy}$$

Ha a $MAX(B^*)$ halmaz véges vagy megszámlálható számosságú, akkor az

$$y_{MOM} = \frac{\sum_{y \in MAX(B^*)} y}{|MAX(B^*)|}$$

Középső maximum módszer (COM)

A következtetés legnagyobb tagsági függvényértékű elemeiből választja ki a középsőt.

Legyen $h(B^*)$ a következtetés magassága, ekkor

$$y_{COM} = \frac{\inf M + \sup M}{2} \quad \text{ahol } M = \{y | y = h(B^*)\}$$

Diszkrét esetben:

$$y_{COM} = \frac{\min\{y_k | y_k \in M\} + \max\{y_k | y_k \in M\}}{2}$$